

A 2015. június 11-én mutatták be Horváth Péter Iván (Ny)elvi kérdések című könyvét, amely a TINTA Könyvkiadó és az INTER Kht. közös kiadásában jelent meg. Alcíme szerint a kiadvány száz könnyed ismeretterjesztő cikket tartalmaz. A könyvbemutató után kérdezte a szerzőt Kiss Gábor, a TINTA Könyvkiadó vezetője.

Kiss Gábor: Szokatlan egy könyv címében a zárójel. Mit kíván ezzel kifejezni?

Horváth Péter Iván: Azt, hogy minden nyelvi kérdés több elvi kérdést is felvet. Mindenekelőtt azt, hogy a sokféle lehetséges válasz közül melyik a legjobb, és miért, illetve egyáltalán létezik-e tökéletes válasz. Elvi kérdés az is, hogy a kutatónak be kell vallania, ha valamit csak hiányosan ismer, és akár soha nem is fog teljesen kifürkészni. És ami számomra a legfontosabb elvi kérdés: a nyelvésznek nem szerencsés azt a látszatot keltenie vagy azt a közkeletű tévedést megerősítenie, hogy ő a nyelv alkotója, sőt olyan véleményvezér, akire mindenkinek illene hallgatnia, mielőtt megszólal.

K. G.: Ön fordítóként milyen nyelvekről fordít? Mi volt a legkülönösebb, amit le kellett fordítania?

H. P. I.: Főleg angolról, spanyolról és portugálról dolgozom, de jegyzőkönyvek, feljelentések, periratok stb. esetében jól elboldogulok a franciával, a katalánnal és az olasszal is. – 2001-ben lettem hivatásos szakfordító és tolmács. Azóta olyan sok minden ment át az agyamon, hogy különösnek már semmit nem tudok nevezni. Azt viszont érdekesnek és izgalmasnak tartom, hogy egy napon belül – mind fordítóként, mind lektorként – többféle műfajjal és nyelviránnyal van dolgom, pl. fuvarlevél magyarról spanyolra, hatósági engedély spanyolról angolra, pályázati ajánlat portugálról magyarra stb.

K. G.: A fordítás során szerzett tapasztalatai alapján egyetért-e azzal, hogy a magyar a világ leggazdagabb szókincsű nyelve? És látja-e a magyarnak valamiféle különlegességét más nyelvekkel összehasonlítva?

H. P. I.: Fordítóként és tolmácsként mindig szövegekkel foglalkozom, nem a mögöttük rejlő rendszer egészével, így munka közben nem számolgom az egyes nyelvek szavait. Már csak azért sem, mert a szó fogalmának nincs jó nyelvészeti meghatározása. (Ilyesmiket is fejteget a Hány szó van a miben? című tárca.) – A magyar nyelv számomra különleges, hiszen ez köt a

szüleimhez, a rokonaimhoz és a barátaimhoz; kissé fennköltén fogalmazva: az eszmélésemről kezdve ennek révén kapcsolódom a valósághoz. Az általam ismert többi nyelv nem játszik ilyen kitüntetett érzelmi és értelmi szerepet az életemben. Ugyanakkor tárgyilagosan szemlélve nem vélem felfedezni a magyarban az „alternatív kutatók” azon megállapításait, hogy ez a nyelv jobb agyféltekés, mellérendelő, logikus, csupa képi gyökből áll, szerves egységet alkot a mindenséggel, és a legősibb a világon, de legalábbis annak egyenes leszármazottja.

K. G.: Tudom, hogy foglalkozik a spanyol nyelv olyan szavaival, amelyek bekerültek a magyarba. Mi, magyarok nem nagyon érintkeztünk történelmünk során a spanyolokkal. Hogy lehet, hogy mégis vannak spanyol szavak a magyarban?

H. P. I.: Szigorú értelemben véve nincsenek, hiszen az etimológia alapelve szerint csak azokat lehetne annak nevezni, amelyek közvetlenül a spanyolból kerültek hozzánk; ám a kutatások alapján – csak a legismertebb elemekkel példálózva – a casco és a dákó német „importáru”, míg a macsó és a pláza amerikai. Ennek ellenére szeretnék könyvet írni a témáról, mert a spanyollal mint átadó nyelvvel nagyon mostohán bánnak a magyar lexikológiai szakmunkák.

K. G.: A doktori értekezését viszont a fordítás szakterületéről írta. Mit vizsgált?

H. P. I.: Arra voltam kíváncsi, hogy milyen különleges ismeretek és készségek szükségesek a lektoráláshoz (ha egyáltalán vannak ilyenek), valamint arra, hogy mi mindent változtatnak meg a lektorok egy-egy fordításban, és miért. Mivel az ilyesmikről korábban csak elszórt megjegyzések és megbízhatatlan önbevallások alapján lehetett képet alkotni, végignéztem öt lektornak fejenként 30 oldalnyi munkáját, és csoportosítottam az ott talált javításokat, majd kísérletként odaadtam mindegyiküknek ugyanazt a fordítást, hogy ellenőrizzék a szokásos munkamódszerükkel.

K. G.: Ha már a fordításnál tartunk, Önnek mi a véleménye a gépi fordítóprogramokról? Eljön-e az az idő, amikor majd teljesen meg lehet kerülni az embert a fordítás folyamatában?

H. P. I.: A gépi fordítás informatikai alapjaihoz nem értek, így erről nincs érdemi mondani-valóm. Az hasznos, hogy ma már egyetlen gombnyomással megérthetjük egy idegen nyelvű szöveg lényegét, de gyanítom, hogy a stílusos és élvezetes fogalmazásra jó darabig alkalmatlanok lesznek az ilyen technikai vívmányok, hiszen ehhez mindenestül kellene ismernünk a nyelv működését, attól pedig nagyon messze van a nyelvészet.

K. G.: Visszatérve a könyvére, az írások először elektronikus formában jelentek meg az E-nyelv.hu Magazinban. Miért tartotta fontosnak, hogy nyomtatásban is napvilágot lássanak?

H. P. I.: Feltételeztem, hogy hozzám hasonlóan mások is szeretnék végiglapozni és megszagolgatni a könyvet, és szívesebben fogadnának be a szemükkel ennyi mindent egy-egy hajlékony papírlapról, mint a számítógép-képernyő sík felületéről.

K. G.: A tárcák egyik jellemzője, hogy sok nyelvből hoznak példákat egy-egy nyelvi jelenség megvilágítására. Hogyan ismerkedett meg a nyelvészettel?

H. P. I.: Az első találkozás még a kilencvenes évek második felében történt, amikor angol–spanyol szakra jártam az ELTE-n. Nyelvtanár szüleim génjeinek köszönhetően rögtön megtetszett a dolog, bár a kezdeti lelkesedésemet hamar lehűtötte egy bukás fonetikából, majd

még egy a nyelvészeti alapismeretekből. Aztán valamikor 2000 után a kezembe került több ismeretterjesztő mű is. Előbb ezek, később pedig a folyamatosan vásárolt szakkönyveim segítettek pótolni a hiányosságaimat. Ezzel az önképző módszerrel végül sikerült odáig eljutnom, hogy a doktori iskolában én tarthattam meg a csoporttársaimnak a nyelvészeti bevezető kurzust, vagyis azt a tárgyat, amelyből hajdan kudarcot vallottam.

K. G.: Önnek, aki sok nyelvből hoz példákat, széles körűek a nyelvészeti ismeretei. Hogy látja a napjainkban zajos vitákat keltő magyar nyelvrokonság ügyét?

H. P. I.: Magyar szemmel nézve megdöbbenőnek, a külvilág nézőpontjából pedig szégyenletesnek tartom, hogy a magyar nyelv uráli származása ilyen sok (gyakran szándékos) félreértést és gyalázkodást vált ki. Nyilvánvaló, hogy a rokonnyelvek szétválásának ideje, az egyes családtagok önálló és másokkal összefonódó élete, illetve a különböző hang- és jelentésváltozások csupa olyan terület, ahol másfél évszázad kutatásai után is bőven van mit finomítani vagy új megvilágításba helyezni. Ám maga az elmélet összességében annyira jó, hogy aligha lehet tudományosan megdönteni (a nyelvrokonságot mint olyat természetesen érdemes szembesíteni a kreolisztika és általában a kontaktológia eredményeivel). Egyébként bizonyos finnugristáktól eltérően nem hiszem, hogy az uráli származás „szilárd bizonyítékokkal alátámasztott tény” lenne, hiszen a magyar nyelv eredetét és rokoni kapcsolatait nem lehet sem bizonyítani, mint a Pitagorasz-tételt, sem kísérletezéssel ellenőrizni, mint a részecskegyorsulást. Ezért is használtam az elmélet szót. De azt is mondhatnám, hogy egy olyan modellel állunk szemben, amely mai tudásunk szerint a legvalószínűbb. Gyanítom, hogy az uralisztika részben dacból, a XIX. század óta rázúduló tömértelen személyeskedés és gyűlölködés miatt ragaszkodik a tény és a bizonyíték szavakhoz, pedig semmit nem vonna le az érdemeiből, ha a nyelvrokonságról tett megállapításait – tudományfilozófiailag védhetőbb módon – elméletnek nevezné.

K. G.: Vita folyik napjainkban a nyelvművelésről is. Vannak, akik szerint fontos ez a tevékenység, mások viszont egyenesen kártékonynak nevezik. Ön nyelvművelőnek tartja magát?

H. P. I.: Abban az értelemben feltétlenül, hogy szívügyem a nyelvi ismeretterjesztés, sőt örömmel végzek nyelvi tanácsadást és készségfejlesztést is, de abban nem, hogy ki akarnék sep-rúzni a nyelvből bármilyen alakváltozatot, kifejezést vagy szerkezetet, illetve olyanokat hangoztatnék tudósként, hogy „visszás jelentés”, „sajnálatosan elterjedt hiba”, vagy „nem becsüljük meg az anyanyelvünket”.

K. G.: Könyvében több tárca is az idegen szavakkal foglalkozik. Azt mondja, nincsenek felesleges idegen szavak a nyelvünkben. Akkor ne is törekedjünk arra, hogy kerüljük őket? Mégiscsak jobban hangzik az, hogy derűlátó, mint az, hogy optimista.

H. P. I.: A felesleges idegen szó az egyik legszívósabb áltudományos kifejezés; nagyjából olyan, mint az ezotériában az energia vagy az asztráltest. Elemeire bontva értelmesnek látszik, de összességében valahogy kisiklik a tudós kezei közül. Ami a két említett szót illeti, kutatói minőségemben egyiket sem nevezhetem szebbnek, mert ez ízlés dolga, engem pedig a tárgyilagos elemzés érdekel. Az pedig, hogy érdemes-e törekedni az optimista kerülésére, nem nyelvészeti, hanem kulturális kérdés.

K. G.: Napjaink nyelvi jelenségeivel, nyelvünknek a szemünk előtt zajló változásaival

számos írása foglalkozik a kötetben. Ha provokálni kívánnám, azt kérdezném, hogy megállíthatjuk-e nyelvünk romlását. De e helyett csak azt kérdezem: Ön szerint milyen irányba változik napjainkban a magyar nyelv?

H. P. I.: Minden nyelvben olyan sok az egyidejű kölcsönhatás, hogy nem jelölhető meg valamiféle főcsapás. Egyetlen részterületet kiemelve: a magyar igék végtelenül konzervatívak, hiszen már bő száz éve csak egy jelen, egy múlt és egy jövő idejű alakjuk van (már ha a fog jönni szerkezetet önálló igeidőnek tekintjük). Ugyanakkor erős újtási hajlamról tanúskodnak az igezőtőkkel kialakított kapcsolataikban: vállal ~ elvállal ~ felvállal ~ bevállal. Visszakérdezek: milyen változási irány ez? Én sem virágzást, sem züllést nem látok benne, csak próbálok eligazodni az aspektusok és az akcióminőségek rengetegében.

K. G.: Az Ön számára melyik a legkedvesebb írás a most megjelent 100 közül?

H. P. I.: Nehéz lenne egyet kiemelni, bár némelyiket ezért vagy azért valóban szeretem. A legelső például azért, mert programadó cikk gyanánt sűríti össze a többiben megnyilvánuló nyelvszemléletemet és elemzési módszeremet. Bizonyos tárcák főleg azok miatt fontosak nekem, akiknek a beszéde, neve vagy a véleménye megihletett: kettőt rögtön a leendő feleségem megismerése után írtam. És vannak olyan esszék is, amelyekben szerintem jó ellenérveket tudtam szembeszegezni egyes makacs tévhitekkel (34. Ballag már a médiák. 36. Nincs itt hiba! 46. Kettő dudás egy csárdában stb.); igaz, ezeknek a szemléletformáló hatásáról csak az olvasók tudnának nyilatkozni.

K. G.: Végül egy közhelyes kérdés: min dolgozik most?

H. P. I.: A már említett spanyol jövevényszavakat szeretném szótárba rendezni egy önálló tanulmánnyal bevezetve, és már gyűjtöm az ötleteket a (Ny)elvi kérdések folytatásához.